

ZAIF ESHITUVCHI O'SPIRINLARNING IJTIMOY INTELEKT DINAMIKASI

Ravshanova Xanifa Akmaljon qizi

Pedagogika va psixologiya mutaxassisligi I kurs magistr

Ma'lumki, dunyoni bilish asosida sezgilar va idrok yotadi. Ko'rish, sezish, eshitish, kinesteziya, hid bilish, ta'lim bilish bolalarga atrofimizdagi voqelik haqida ma'lum tasavvurni hosil qilish imkonini beradi. Boshqa tomondan, idrok va sezgi kabi psixik jarayonlarni rivojlantirish bolaning intellektual rivojlanishiga olib keladi. Maktabgacha yoshdagi kar va zaif eshituvchi bolalarda barcha psixik jarayonlar, jumladan, tafakkur, xotira, idrok va sh.k. larning jadal rivojlanishi kuzatiladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar o'z tengdoshlaridan sezilarli darajada orqada qoladi. Shu bois maqsadli maxsus sistemali tarbiya talab qilinadi. Bola, kundalik hayotda jonli ishtirok etib, kattalar va tengdoshlari bilan muloqot qilib, faol rivojlanadi. Uning nutqi, atrof olam haqidagi tasavvurlari shakllanadi. Maktab muassasasida kar vazaif eshituvchi bolalar bilan yakka ,frontal mashg'ulot va darslar ularga yoshiga mos bilim va malakalarni egallash, maktab ta'limida tayyorgarlik ko'rishda yordam beradi, shuningdek intellektual faoliyatni rivojlantiradi.

Didaktik o'yin va o'yinchoqlardan: geometrik loto, «sehrli qopcha», matreshka, piramidachalar va sh.k. dan keng foydalaniladi. Natijada, bolalar predmetlarni paypaslab ko'rib farqlash, ularni tanib olish, qiyoslashga o'rganadi. Mashg'ulotlarda bola ma'lum sensor tajribani egallaydi va mustahkamlaydi, bu unga atrof olamga moslashish uchun zarur. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni sensor tarbiyalash, ayniqsa eshitib idrok qilishni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Nutq va nutqiy bo'lmagan tovushlarni farqlashga qaratilgan mashqlar o'tkaziladi. Mashg'ulotlar jarayonida bolada tovushlar olami haqida tasavvur hosil qilinadi, bu og'zaki nutq rivojiga ijobiy ta'sir etadi.

Ko'rgazmali-obrazli va ko'rgazmali-amaliy fikrlash bolaning intellektual rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ko'rgazmali-obrazli tafakkur so'z-mantiqiy tafakkur rivoji uchun zarur. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bu borada sog'lom tengdoshlaridan ancha orqada qoladi. Aynan shuning uchun ham bolalarning fikrlash faoliyatini shakllantirish nutqni rivojlantirish bilan birgalikda olib boriladi. Butun dastur materiali mavzudarga bo'lingan va aqliy harakatlarni bosqichli rivojlantirishni ko'zda tutadi. Masalan, «Idish-tovoqlar» mavzusini o'rganishda, bolalar dastlab idishlardan kundalik turmushda foydalanish bilan amaliy tanishadi. Keyin ular predmetlar va ularning ishlatilish usullarini o'rganadi. Keyinchalik nutq o'stirish mashg'ulotlarida predmetlarni tanib olish va ularga nomi yozilgan tablichkalarni biriktirish mashq qilinadi. Bola predmetni qo'liga olishi, paypaslab ko'rish, boshqa joyga olib qo'yishi, ya'ni predmet bilan ma'lum harakatlarni bajarishi mumkin. Bu predmetning nomini eslab qolishni tezlashtiradi. Nihoyat, «Qo'g'irchoqqa ovqat ber» tipidagi didaktik o'yinlar, syujetli-rolli o'yinlar o'tkaziladi.

Tafakkurning ko'rgazmali – amaliy shakli bolalarda turli predmetlar bilan manipulyatsiya jarayonida shakllantiriladi. Shu tariqa bola o'zi uchun predmetlarning xossalarini kashf qiladi, dastlabki umumlashtirishlarni amalga oshiradi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar predmetlar tasnifini egallashda jiddiy qiyinchiliklarga duch keladi. Shuning uchun mashg'ulotlarda predmet yoki rasmlardan foydalangan holda, umumlashtiruvchi so'zlar albatta aytiladigan didaktik o'yinlar o'tkaziladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni nutqiga erta o'rgatish juda muhim. Meyorda rivojlanayotgan bola uchun nutqni egallash sensitiv davri uch yoshgacha davr bo'lsa, eshitishda nuqsoni bo'lgan bolada orqada qolish kuzatiladi. Nutqning shakllanmaganligi intellektual rivojlanishning kechikishiga olib keladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning nutqni egallashi uchun zarur shartlardan biri nutqiy muhit yaratish sanaladi. Bola egallashi zarur bo'lgan nutqiy material o'xshash vaziyatlarda kattalar tomonidan doimiy qo'llanishi, natijada, bolalar tomonidan takrorlanishi kerak. Dastlab so'z va jumlar pedagog tomonidan maishiy faoliyat davomida beriladi. Keyinchalikshu so'z va jumlar mashg'ulotlarda qo'llaniladi.

Nutq rivojlanishi nafaqat mashg'ulotlar, balki turmushda, kattalar va tengdoshlari bilan muloqot jarayonida, shuningdek amaliy faoliyatda ham amalga oshadi. Bolalar nutqiy muhitga har biriga bevosita murojaat qilish yo'li bilan kiritiladi. Bola og'zaki nutqida qo'ygan xatolar kattalar tomonidan albatta, daktil shaklda, to'g'rilanadi. Bu eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga o'z nutqini tahlil qilishda yordam beradi. Bolaning og'zaki nutqni egallashi asosida taqlid yotadi. Kattalarning ketidan aynan birmaterialni turli vaziyatlarda ko'p bora takrorlab, bola uni eslab qoladi. Asta-sekinlik bilan faol qo'llanadigan so'zlar bolaning faol lug'atiga kirib boradi. Bundan tashqari, bolalarda zarur nutqiy materialni ovoz chiqarib aytish ko'nikmasi paydo bo'lladi, nutqiy tafakkur rivojlanadi. Topshiriqlarni jamoa bo'lib bajarish, umumiy o'yinlarda ishtirok etish davomida bolalar bir-biri bilan va pedagog bilan og'zaki nutq vositasida muloqot qilishi kerak. Buning uchun pedagog va tarbiyachi boladarni lisoniy muloqotga o'rgatadi, zarur jumalarni shakllantiradi, lisoniy faollikni rag'batlantiradi. Masalan, navbatchilik paytida bolalarni savol

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqiyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

berishga, o'rtog'lariga topshiriqlar berish yoki yordam so'rashga o'rgatiladi. Mashg'ulotlarda lisoniy muloqotni talab qiladigan vaziyatlar yaratiladi yoki shunday o'yinlar o'ynaladi.

Maktabgacha yoshdagi eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning og'zaki nutqi syujetli-rolli o'yinlar davomida eng samarali tarzda rivojlanadi. Bu maqsadda nutqni rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlarda bolalarga tanish ertaklar sahnalashtiriladi, syujetli-rolli o'yinlar tashkil qilinadi, bunda bolalar bir-biri bilan o'z roliga muvofiq tarzda muloqot qiladi.